

УДК 81'37:[27-252:821.161.2-84Франко]

**ДЕВТЕРОКАНОНІЧНА ТА АПОКРИФІЧНА ЛІТЕРАТУРА В
МІКРОТЕКСТАХ „ГАЛИЦЬКО-РУСЬКИХ НАРОДНИХ ПРИПОВІДОК” ІВАНА
ФРАНКА**

Галина Тимошук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1 / 233, 79602 Львів, Україна,
тел.: (80 32) 2394355
halyna.tymoshyk@gmail.com*

Розглянуто мікротексти паремій лексикографічного збірника „Галицько-руські народні приповідки” Івана Франка, що містять у собі згадки про девтероканонічну та апокрифічну літературу. У сучасній біблеїстиці виокремлюють блок текстів – девтероканонічні (второканонічні) книги, котрі не увійшли до святописемного канону. Вони стали важливим сегментом біблійної літератури та є неоднаково потрактованими й вживаними в релігійних практиках представників різних конфесій, деномінацій. Бібліотека святописемних текстів старозавітного та новозавітного канонів спричинила появу розлогого корпусу апокрифічної літератури, котра має варіативне втілення в різних координатах майже в усіх без винятку етнокультурних спільнот європейського ареалу. Означена література, вплинувши на український мовний простір, увійшла в різновимірні проєкції мовленнєвої практики носіїв мови.

Ключові слова: Святе Письмо, святописемний текст, біблійний текст, довоколабійлія література, девтероканонічна література, апокрифічна література, Старий Завіт, Новий Завіт, старозавітний текст, новозавітний текст, Народна Біблія, фольклоризація тексту, паремія, мікротекст паремії.

Вступні завваги. Проникаючи в усі виміри соціокультурного життя, християнство модернізувало прадавній сакральний досвід українства, наповнивши його новими смислами та інтерпретаціями.

Важливе місце з-поміж культурних здобутків етнокультурної спільноти належить освоєнню крім біблійної ще й довоколабійлія літератури, котра існувала в різних проєкціях, де найбільш відомими є девтероканонічні (второканонічні) та апокрифічні тексти. Увійшовши в різновимірне мовнокультурне життя окремого народу, апокрифічна література в численних текстових варіантах означила релігійний досвід носіїв мови, що втілюється у всій варіативності потрактувань, оприявнивши окремий сегмент його духовного життя.

Поодинокі фрагменти означених текстів, пройшовши кількаетапне опрацювання та осмислення, стали ще одним конститuentом розлогого корпусу народної Біблії. Чимало з них увійшли в комунікативну сферу, стали важливим компонентом буденного спілкування, наповнивши мовлення українців численними стійкими виразами. Значна частина фрагментів означених текстів є широко вживаною та відтворюваною в мовленнєвій практиці, хоча здебільшого втратила в народній свідомості попередній зв'язок із першоджерелом.

З-поміж сучасних філологічних студій існує низка праць українських вчених, котрі присвячені вивченню мовних одиниць, пов'язаних зі святописемними текстами: Алла Коваль [11], Надія Бабич [5], Марія Скаб [16], чи довоколабійлія літературою: Ярослава Мельник [12], [13].

Метою статті є семантичний аналіз паремійного матеріалу „Галицько-руських народних приповідок” Івана Франка, що сформувався на основі довоколаблійної літератури. Реалізація мети передбачає виконання низки **завдань**: а) на основі ключових слів (онімів, лексики та стійких зворотів релігійної тематики) відібрати мікротексти паремій, що стосуються довоколаблійної літератури; б) зіставити виокремлені фрагменти мікротекстів паремій, що містять означені пасажі, із текстами девтероканонічної (второканонічної) та апокрифічної літератури; в) описати діапазон значень означеного мікротексту; г) розкрити особливості метамови коментування.

Запропонована розвідка є логічним продовженням попередніх досліджень [18–23], котрі стосуються сакральної сфери, оприявленої в паремійному корпусі „Галицько-руських народних приповідок” Івана Франка. До опрацювання ми залучили 28 мікротекстів паремій, що локалізуються в 23 тематичних групах (*Біда*. 83; *Бідний*. 4; *Блудний*. 1, 2; *Бог*. 88; *Брехливий*. 1; *Викалатати*. 1; *Водити*. 2; *Гній*. 5; *Годувати*. 13; *Господь*. 55; *Дорога*. 100; *Жалувати*. 1, 5; *Земля*. 5, 6; *Кість, кістка*. 12; *Колотити*. 2; *Легун*. 1; *Лежень*. 1; *Лежух*. 1; *Марко*. 5 (1908), 5 (1910); *Саламон*. 2; *Смерть*. 70; *Чинити*. 1; *Язик*. 73, 76).

У статті апелюватимемо до чотирьох повних перекладів Святого Письма, що існують в українській перекладній традиції. Зрозуміло, що виконані вони, крім першого перекладу Пантелеймона Куліша, Д-ра Івана Пулюя та Івана Нечуя-Левицького [К. – Н.-Л. – П. 1991], у значно віддаленій часовій перспективі, однак відтворені фрагменти в кількох перекладацьких проєкціях [О. 1988; Т. 2013; Х. 1990] дають можливість глибше проникнути в зміст паремії та переконливіше означити її належність до святописемної літератури.

Для зіставлення використовуємо церковнослов'янський текст, що був широко вживаним у практиці богослужіння та слугував за авторитетне джерело для тогочасної релігійної спільноти. До аналізу залучаємо церковнослов'янський текст з коментарями, які подали о. Іван Бартошевський [Б. 1903 – Б. 1904] – *старозавітний текст* та о. Олександр Бачинський [Бач. 1903] – *новозавітний текст*.

1. Довколаблійна література в мікротекстах „Галицько-руських народних приповідок” Івана Франка. Довколаблійна література охоплює розлогий корпус текстів, з-поміж яких найбільш відомим є девтероканонічні (второканонічні) та апокрифічні книги, котрі розрізняють з огляду на Канон Святого Письма.

1.1. Девтероканонічні (второканонічні) книги старозавітного корпусу¹. Канон Святого Письма – „сукупність текстів священних книг [...], визнаних богонатхненними” [10: Т. 2: 746]. Залежно від релігійної належності чи прихильності до ортодоксальної чи протестантської церкви пропонують неоднаковий перелік книг, які слід вважати канонічними. Дискусійним є питання щодо так званих девтероканонічних (второканонічних) книг. В юдаїзмі та протестантизмі ці книги безапеляційно проінтерпретовані як апокрифічна література. За талмудичною традицією, цей корпус святописемної літератури називають „зовнішніми книгами” (ספרים חיצוניים) [8]. По-різному їх інтерпретують в католицькій та православної церквах. В українській святописемній перекладній традиції відомі переклади девтероканонічних книг Пантелеймона Куліша („*Товитові словеса*”; „*Книга Премудрости Йисусової Сиратенкової*” – рукопис), Івана Хоменка („*Книга Товита*”; „*Книга Юдити*”; „*І Книга Макавеїв*”; „*ІІ Книга Макавеїв*”) та

¹ Детальніше про старозавітну літературу йдеться у розвідці: *Тимошик Г.* Святе Письмо Старозавітного Канону в мікротекстах „Галицько-руських народних приповідок” Івана Франка // *Діалектологічні студії*. 12. Лексикографія / відп. ред. Н. Хобзей, П. Гриценко, Львів. – [У друці].

о. Рафаїла Турконяка („Молитва Манасії”; „Друга книга Ездри”; „Третя книга Ездри”; „Книга Товита”; „Книга Юдити”).

Належність означених книг до переліку девтероканонічних вплинула на їхню невелику популярність та розповсюдження. Щоправда, незважаючи на це, поодинокі пасажи девтероканонічної літератури стали розповсюдженими сентенціями.

У лексикографічному збірнику Івана Франка виявлено 9 паремій, котрі виявляють безпосередній чи опосередкований зв'язок з девтероканонічними (второканонічними) книгами. За належністю до книги поділяємо примівки на 3 групи: 1.1.1. *Книга Товита* (1 мікротекст); 1.1.2. *Книга мудрості Соломона* (4 мікротексти); 1.1.3. *Книга Сираха* (4 мікротексти).

1.1.1. Книга Товита. Як уже попередньо згадано, означений твір у християнській традиції належить до переліку девтероканонічних (второканонічних).

У „Галицько-руських народних приповідках” Івана Франка натрапляємо на паремію: **Чинити**. 1. *Не чини другому, що тобі не мило.* (Льв.). *Основне правило християнської моралі.* Пор. Е. Rot. 437; Нос. Доповн. 113; Даль I, 166; Тимош. 236; Adalb. Czupic 9. [Ф. 1910: 308], котра репрезентує так зване „золоте правило моральності”, „моральний імператив”, який регламентує та визначає життя індивіда в соціумі. Цей фундаментальний світовий етичний принцип лежить в основі аврамічних та дхармічних релігій, вченні Конфуція та античної філософії; в Біблії „золоте правило” згадують принаймні тричі [7: 72], зокрема, й у „Книзі Товита”: „И еже ненавидиши, да николиже твориши” [Б. 1903]; „Не роби іншим того, що тобі не любе” (Х.), „І нікому не чини те, що ти ненавидиши” (Т.) [Тов 4: 15].

1.1.2. Книга мудрості Соломона. У лексикографічному збірнику виокремлюємо 4 паремії, котрі можуть стосуватися цієї книги.

У святописемній літературі, зокрема й у згаданій „Книзі приповідок Соломона” для означення буття людини часто використовували метафору *дорога*. Життя, що суперечило морально-етичним критеріям чи релігійним поглядам етнокультурної спільноти, асоціювалося з нерівною, кривою, блудною дорогою: „Ибо въ пѣтѣхъ заблѣдѣніа должѣ заблѣдѣши” [Б. 1904(2)]; „Вони бо дорогами блуду задалеко заблукали” (Х.); „Адже вони далеко заблукали блуканням доріг” (Т.) [Муд 12: 24].

Цей фрагмент святописемного тексту знайшов своє втілення в 4-х примівках: **Дорога**. 100. *Пішов блудною дорогою.* (Гнідк.). *Зледаців, зійшов ся з лихими людьми.* [Ф. 1907: 38]; **Блудний**. 1. *Блудними дорогами пішов.* (Наг.). *Схибив, здеморалізував ся.* [Ф. 1901: 62]; **Блудний**. 2. *Ой, ти, небоже, на блудній дорозі!* (Наг.). *Себ-то: догадаеш ся чогось не вірно, не того що було на ділі, або наміряеш ся зробити таке, чого не слід.* [Ф. 1901: 62]; **Водити**. 2. *Водит го блудними дорогами.* (Наг.). *Тягне його в погане товариство, наводить на лихо.* [Ф. 1905: 251].

1.1.3. Книга Сираха. У паремійному корпусі виокремлюємо 4 паремії, які можуть стосуватися цієї книги.

Зокрема, у лексикографічному збірнику Івана Франка натрапляємо на паремію, котра є вживаною й у системі примівок інших етнокультурних спільнот: **Язык**. 76. *Язык – мій найтьмижший ворог.* (Наг.). *...ворог мій.* (Тростянець). *Язык не раз доводить чоловіка до лиха.* [Ф. 1910: 363]. Припускаємо, що означена примівка є алюзією до пасажу зі старозавітного тексту – „Книга Ісуса бен Сираха”: „Слава и безсметте въ бегѣхъ, и азъ языкъ

человѣчь падѣніе ѣмѣ” [Б. 1904(2)]; „І слава, і неслава – в розмові; язик людини – її погибель” (Х.); „Слава і безчестя в розмові, а язик чоловіка – його падіння” (Т.) [Сирах 5: 13].

Означені біблійні фрагменти знайшли відгомін й у живомовній практиці реципієнтів, а саме, втілилися в паремії: **Язык. 73.** *Язык маленький, а великим тілом владає.* (Гнідк.). *За язык не раз ціле тіло покутує.* [Ф. 1910: 363].

У паремії: **Жалувати. 1.** *Жалує го як вовк вівиці. І жалуючи з’їдає. Про фарисея, що ніби то жалуючи губить чоловіка.* [Ф. 1907: 94] впізнаємо старозавітній пасаж: „Кое ѡбцѣніе вѡмѣ съ ѡгнцемъ? чѣкѡ грѣшникѡ съ ѡгочестѣивымъ” [Б. 1904(2)]; „Яке товариство ягняті з вовком? Ось так само й у грішника з побожним” (Х.); „Що ж, чи спілкуватиметься вовк з ягням? Так і грішник з побожним” (Т.) [Сир 13: 17].

У соціокультурному вимірі будь-якого суспільства особливу пошану мають інтелектуальні здібності особистості. Люди ж з низькими когнітивними можливостями були завжди предметом зловтішань. Згадка про людей з обмеженим інтелектуальним потенціалом завжди супроводжувалася насмішками та зневагою. Таких людей вважали деструктивними елементами у структурі соціуму. У паремійному корпусі лексикографічного збірника Івана Франка нагромаджуємо на мікротекст, де нерозумних людей порівнювали з бідними, немаєтними: **Бідний. 4.** *Бідний см. утік мені розум з хати.* (Карлів). *Тоді чоловік найбідніший, коли розуму не стає. Та сама думка в Талмуді: “Той тільки бідний, кому не стає доброго розуму”; подібне у Греків: “Εστι πενία αὐτῆ σαφῆς, τὸ δεόμενόν τινος μὴ ἔχειν χρῆσθαι (Се справді сама бідність – мати те, чого треба, а не вміти користувати ся ним – у Ксенофонта), див. Wahl I, стор. 165; пор. Ном. 1569.* [Ф. 1901: 53]. У розлогіх коментарях упорядник зазначає, що цей фрагмент подібно звучить і в талмудичній літературі. Він також наводить приклад з давньогрецької літератури. Препарування біблійного тексту дозволили виявити низку фрагментів суголосних означеній примівці, однак найбільш переконливим є пасаж з „**Книги Сираха**”: „Над мертвим плач: він утратив світло; і над дурним плач: він утратив розум. Та не плач так гірко за мертвим, бо він уже спочиває; життя ж дурного – гірше від смерті” (Х.); „Над мертвим – плач, бо він втратив світло, і над дурним – плач, бо втратив розум. Солодкий плач над мертвим, бо він спочив, а життя дурного гірше від смерті” (Т.) [Сирах 22: 11].

1.2. Апокрифічна література в лексикографічному збірнику „Галицько-руські народні приповідки” Івана Франка

Іван Франко – відомий знавець апокрифічної літератури, пов’язав із нею чимало мікротекстів примівок, котрі впорядкував у паремійному корпусі „Галицько-руських народних приповідок”. У притекстовому коментарі щодо низки паремій учений намагається потрактувати їх, спираючись на апокрифічну літературу, над котрою працював упродовж тривалого часу.

1.2.1. Старозавітні біблійні легенди в мікротекстах паремійного корпусу „Галицько-руських народних приповідок”

Довколабіблійна література, що стосується Старого Завіту, охоплює розлогі корпус текстів, котрі в численних варіантах існують в мовно-культурному вимірі багатьох народів європейського ареалу, в тому числі й українського.

Відомо, що перші старозавітні апокрифи з’явилися на межі 3 – 2 ст. до н. е. та продовжували створюватися аж до 2 ст. н. е. [6: Т. 1: 79]. Вони є різножанровими та реалізуються в таких жанрових проєкціях, як-от: апокаліптична література, писання мудреців, завіти (заповіти), мідраші, агади [Там само].

У лексикографічному збірнику Івана Франка виявлено 7 паремій, котрі виявляють безпосередній чи опосередкований зв'язок зі старозавітними апокрифами та легендами. За тематичними особливостями ми диференціюємо примівки на 3 групи: 1.2.1.1. „Легендарний Вічний Жид” та його український відповідник „Марко в пеклі” (4 мікротексти); 1.2.1.2. „І дав йому роги на лобі”: оповідь про старозавітного пророка Мойсея (1 мікротекст); 1.2.1.3. „Легенди про Соломона” (2 мікротексти).

1.2.1.1. „Легендарний Вічний Жид” та його український відповідник „Марко в пеклі”. У лексикографічному збірнику Івана Франка натрапляємо на паремію: *Земля. 6. Бодай місць на землі не найшов! (Наг.). Щоб весь вік ходив блудом, як легендарний Вічний Жид, про якого оповідання живуть також в устах нашого народу.* [Ф., 1907: 180]. Упорядник вважає, що означена примівка ґрунтується на легенді про Вічного Жида (Агасфера) – персонажа середньовічної християнської легенди, що побувала в численних варіаціях. Відомо, що означену персоналію пов'язують з тими чи іншими героями святописемної історії, котрі за релігійно-міфологічними уявленнями, позбавлені смерті й чекають вирішення долі на Страшному суді. За легендою, Агасфер відмовив Ісусові у відпочинку в часі його хресної ходи.

Антропонім Агасфер, на думку Сергея Аверінцева, є стилізованим старозавітним іменем перського царя Ксеркса (Ahashwerosh) з Книги Естер. Щоправда в ранніх версіях означеної легенди є й інші імена, як-от: Еспера-Діос („сподівайся на Бога”), Бутадеус („той, що вдарив Бога”), Картафіл [17: 28]. У легенді про Вічного Жида можемо відчитати „ремнісценцію старозавітного мотиву прокляття Каїна”, приреченого на довічне блукання [Там само]. У науковому обігу існує думка, що перший натяк на персону „Мандрівного / Вічного Жида” (wandering / eternal Jew) з'являється в Книзі пророка Озії 9: 17 [25: 102].

В українській культурі існують легенди про популярного героя – Марка Проклятого / Пекельного. У словнику-довіднику „Знаки української етнокультури” упорядник згадує легенду про героя, згідно з якою Марко „вдарив Христа залізною рукавицею перед його хресною смертю, за що Господом був покараний вічно ходити під землею навколо стовпа, не спинаючись ні на хвилину; [...] український Марко закохався в рідну сестру, потім убив її разом з матір'ю, за що був проклятий Богом на вічні блукання” [9: 354].

Варто зауважити, що в літературній спадщині образ мандрівного / вічного грішника втілено в різножанрових текстах. Надія Поліщук у монографії „Трансформація Агасфера у європейській літературі XIX – XX століть” зазначає: „З погляду жанрової характеристики можна стверджувати, що в контексті традиційної структури Агасфера спостерігаємо усю повноту її реалізації, яка виявляється через форми ліричної, епічної і драматичної розгалуженості і має безпосередній вплив на особливості літературної трансформації сюжету” [14: 22].

Одним із жанрів, де натрапляємо на образ грішного Марка, є, безперечно, жанр паремії: *Колотити. 2. Заколотив, як Марко в пеклі. (Орел). ...* [Ф., 1907: 285]; *Марко. 5. Товче сі як Марко по пеклі. (Наг.). Шибяє собою, де його не треба. Пор. Нос. 419.* [Ф., 1908: 379]; *Марко. 5. Товче сі як Марко по пеклі. Пор. Libl. 157; Нос. Ст. 419.* [Ф., 1910: 481].

1.2.1.2. „І дав йому роги на лобі”: оповідь про старозавітного пророка Мойсея. Мікротекст паремії: *Господь. 55. Дивен еси Господи! (Ходов.). Окрик на вид чогось незвичайного. Оповідають, що раз Мойсей просив Бога, щоб показав ся йому лицем до лица. Господь каже: Не годить ся тобі бачити мене лицем до лица. Але Мойсей усе настає. Тоді Господь нарешті показав ся йому на хвилю, а потім питає його: А що, як я тобі видав ся? А Мойсей каже: Дивен еси Господи. – Егеж, – каже Господи, – але ти будеш ище*

дивнійший! І дав йому роги на лобі. [Ф., 1905: 435] нагадує пасаж з псалма: „Дивенъ бгъ въ свѣтънѣхъ своѣхъ: бгъ їзраїльскъ, тобѣ дасть силу и державу людемъ своѣмъ” [Б. 1904(1)]; „Дивен Бог в святині своїй, Бог Ізраїля; він дає народові силу й потугу” (К. – Н.-Л. – П.); „Бог грізний у святинях Своїх, Бог Ізраїлів Він, що наро́дові дає силу й міць” (О.); „Страшний Бог у своїй святині, Бог Ізраїля; він дає народові потугу й силу” (Х.); „Дивовижний Бог у святих Своїх. Бог Ізраїля дасть силу й міць Своєму народові” (Т.) [Пс 67(68): 35 (36)].

Щоправда, у притекстовому коментарі Іван Франко подає оповідь, яка стосується іншого фрагменту старозавітного тексту, а саме: „Другої книги Мойсеєвої: Вихід” (34:29). Вона (означена оповідь) є наївною інтерпретацією (що типове для народної Біблії) цього фрагменту святописемної літератури. Коментуючи, упорядник згадує оповідь про Мойсея „рогатого”. Див. [18: 128 – 129].

1.2.1.3. „Легенди про Соломона”. З-поміж довоколаблійної літератури на теренах України розповсюджено чимало старозавітних апокрифів, де особливо вирізняються оповіді про старозавітного Соломона. Вони втілені в різножанрових текстах, у тому числі й мікротекстах, де основна увага зосереджена на мудрих рішеннях, порадах Соломона: *Годувати. 13. Єден другого годуй! (Наг.). Домагай один одному у всякому ділі. Приказка уживана жартиливо, бо до їди звычайно чоловік не потребує помочи другого. Оперта на підставі легенди про Соломона, що так порадив гостям, яким його батько подавав сязневі ложки, та ще їй попривязував до рук. Пор. Етн. Зб. XII, ч. 44.* [Ф., 1905: 376]. Коментуючи паремію, Іван Франко покликається на приклад подібної оповіді, вміщеної в „Етнографічному збірнику”: „Якийсь пан справляв баль і лижки попривязував до ліктів (давня міра) і дав гостям, а ті ни годні були їсти. / Надійшов Соломон так кличе: Чому ни їсьте? Ти дай мині а я тобі. / Надійшов пан і бачит, нема в мисках тай: Ту був Соломон” [Етн зб. Т. XII: 40].

У лексикографічному збірнику натрапляємо и на жартівливу примівку, котра, згідно з притекстовим коментарем, розповідає про рішення Соломона щодо когнітивних здібностей жінки: *Саламон. 2. Премудрий Саламон песс 2-о важит (Наг.). Натяк на народне оповіданє про Соломона, що важив жіночий розум на вагу песького лайна й орік, що лайно важкїше.* [Ф., 1909: 56].

1.2.2. Новозавітна апокрифічна література в мікротекстах паремій „Галицько-руських народних приповідок”

Новозавітна апокрифічна література – розлогий корпус текстів, котрі не ввійшли до переліку канонічних писань Нового Завіту. Повний список священних книг (новозавітний канон) Церква затвердила на соборі у Карфагені в 419 році [4: 9]. Довколаблійна новозавітна література, що є здебільшого перекладною, сформувала комплекс релігійних текстів європейськими національними мовами, які долучилися до християнства, заповнила мовленнєвий простір мовців новими образами, персоналіями, а в цілому – новими смислами.

У лексикографічному збірнику Івана Франка виявлено 9 паремій, котрі упорядник у притекстових коментарях пов’язує з новозавітними апокрифами та легендами. За тематичними особливостями ми диференціюємо їх на 4 групи: 1.2.2.1. „Легенда про Христа” (4 мікротексти); 1.2.2.2. „Хождєнія Богородици по мукамъ” (1 мікротекст); 1.2.2.3. „Апокрифічне Дїянїє ап. Томи” (1 мікротекст); 1.2.2.4. *Оповідання релігійного змісту* (3 мікротексти).

1.2.2.1. „Легенда про Христа”. Найбільш об’ємну групу у системі довоколаблійної літератури утворюють твори, які розповідають про життя та вчення Ісуса

Христа. Йдеться про „апокрифи і легенди євангельського круга”, де „земне жите Ісуса, його матери і найблизшого оточення, отсе зміст сих оповідань” [1: Т. 2: 1].

З легендами новозавітного циклу, які розповідають про життя та вчення Ісуса Христа, упорядник лексикографічного збірника пов'язує паремії: **Гній**. 5. *Гній лежить, а Бог долю держит*. (Гнідк.). *Гній тут у значінню лінивого, непорядного, ледачого чоловіка, якому нераз у життю щастить ся. Стилізація проповідки натякає на звісну легенду про те, як Христос, бачучи лінивого неробу, що лежав під грушею і ждав, аж йому грушка впаде сама в рот, судив йому роботящу та слухняну дівчину за жінку*. *Ет. зб. XIII, ч. 108*. [Ф., 1905: 389], що має низку варіативних втілень у примівках: **Легун**. 1. *Легун спить, а йому Бог парть держить*. (Бергом.). *Хто в Бога щасливий, тому щастить, хоть нічого не робить*. *Пор. далі Лежень*. [Ф., 1908: 339]; **Лежень**. 1. *Лежень лежить, а йому Бог долю держит*. (Цен.). *І леженеви иноді пощастить*. *Пор. Нос. 338*. [Ф., 1908: 341]; **Лежух**. 1. *Лежух лежить, а Біг му долю держить*. (Ільк.). *...хліб... (Сор.)*. *Про лінивого чоловіка, якому про те щастить*. *Пор. Легун. 1, Лежень. 1*. [Ф., 1908: 341].

У притекстовому коментарі до паремії **Гній**. 5 Іван Франко зазначає, що означена примівка є стилізацією легенди христологічного циклу, котра стосується аналізу різногніпної природи людської натури та гармонії людських взаємин, під мудрим заопікуванням божественної особистості.

1.2.2.2. „Хожденія Богородици по мукамъ”. Одним із найпопулярніших перекладних апокрифів, що стосуються новозавітного канону, став апокриф „Ходіння Богородиці по муках”. Найдавніші списки означеного апокрифу датуються XII – XIII ст. [15: 463]. У „Апокрифах і легендах з українських рукописів”, серія „Памятки українсько-руської мови і літератури.”, Т. IV Іван Франко публікує „**Ѡкровеніє мѡкъ тѡжкихъ поганихъ цѣрей нечестивихъ злолибихъ грѣшниковъ, през ѡгла Михаила прѣстѡн дѣи бѣди, матери Гѡди нѣего Іс Хѣа, ѡ Героніма вѣзнавца**”, де грішних карають звірі: „звѣрїє чим чѣвком гмвн торглютъ, дрѣгїє звѣрїє орѣта гадатъ, третїє звѣрїє гзникъ торглютъ” [3: Т. 4: 137]. Апокриф „Ходіння Богородиці по муках” пронизує есхатологічна тематика; у ньому зображено подорож Діви Марії до потойбічного світу, де вона побачила муки грішників.

Із означеним текстом доволабїлійної літератури пов'язує Іван Франко паремію: **Брехливий**. 1. *Брехливому по смерти язик шилами колют*. (Дрог.). *Взято з якогось оповідання про кари, які по смерти ждуть грішників, у дальшій лінії з якогось писаного жерела в роді популярного у нас „Хожденія Богородици по мукамъ”*. [Ф., 1901: 124]. У притекстовому коментарі Іван Франко вказує на подібність мікротексту примівки до апокрифа, однак не покликається на зібраний корпус „Апокрифів і легенд з українських рукописів”, де тексти „Ходіння Богородиці по муках” широко репрезентовані.

1.2.2.3. „Апокрифічне Дїянїє ап. Томи”. Важливе місце з-поміж новозавітних апокрифів у корпусі доволабїлійної літератури належить „Апокрифічним дїянням”. Як зазначає Іван Франко у передмові до видання „Апокрифи і легенди з українських рукописів”, серія „Памятки українсько-руської мови і літератури”: „Апокрифічні дїянїя (акти) апостолів мали в славянській науці менше щастя, як старозавітні апокрифи і навіть як апокрифічні євангелїї” [2: Т. 3: 1]. Ученому вдалося зібрати низку текстів, які, за словами дослідника, стали „першою на славянськїм ґрунті систематичною збіркою апокрифічних апостольських дїань” [Там само].

Із означеним корпусом доволабїлійної літератури, а саме: з апокрифічним „Дїянням апостола Томи”, Іван Франко пов'язує мікротекст паремії: **Викалатати**. 1. *Ледво-м викалатав у нього, що ми сї належыло*. (Наг.). *Знач. ледво впрѡсив, виходив,*

видобув. Мабуть натяк на давній звичай калатати, робити стукіт та крик перед домом неоплатного довжника, доки не віддасть довгу. На подібний звичай натякає ся в апокрифічному Діянію ап. Томи (див. Памятки III, 109). [Ф., 1901: 172]. Упорядник лексикографічного збірника покликається на видання „Апокріфи і легенди з українських рукописів”, де окремим блоком зібрано „Оповідання про сьв. Тому” [2: Т. 3: 91 – 125]: „и по сем приходюу вы дом мой и обрѣтлю зѣлник[ы] вдавшаа злато на брак о҃г҃отованіно, прѣд двѣрми индѣца обкрѣлают мѧ на старостѣ мою” [Там само: 109]

1.2.2.4. Оповідання релігійного змісту. У лексикографічному збірнику „Галицько-руські народні приповідки” натрапляємо на 3 мікротексти, котрі, за потрактуванням упорядника, стосуються релігійної тематики. Вони репрезентують поодинокі елементи системи вірувань та мають безпосередній чи опосередкований зв’язок зі святописемним текстом новозавітного канону.

Доступ до богослужбової чи навіть святописемної літератури мала досить обмежена кількість осіб, як-от: представники клиру та заможні віряни, котрі мали змогу придбати святописемні чи богослужбові книги. Значна частина святописемного тексту для широкої аудиторії вірян ретранслювалася, як правило, в процесі богослужіння, де в процесі проповіді священнослужителі широко цитували євангельський текст. Саме тому віряни з особливим пієтетом та пошануванням сприймали Євангеліє (гр. Ἐγγέλιον – „добра новина”). У потрактуванні вірян книга мала особливий сакральний сенс та магічні (рятивні) властивості. Саме із такою інтерпретацією святописемної літератури, як зазначає упорядник у притекстовому коментарі, пов’язана примівка: **Кість, кістка. 12. Кості, кості, прийдіт до мене в гості. (Дрог.).** Приказка взята з оповіданя про пняного чоловіка, що йдучи з коршми о півночі через кладовище здибав мертвецький череп і копнувши його ногою крикнув: **Кості, кості, прийдіт до мене в гості! Другого дня мрець прийшов і попросив їсти. Жінка того чоловіка власне пекла хліб і поклала йому один бохонець; він проковтнув і зажадав більше; ззів усіх 12. Коли вже кінчив, чоловік догадав ся і дав йому картку видерту з євангелія. Мрець з’їв і се і сказав: Се ти добре видумав, а то я був би й тебе самого ззів. Пор. анальоґічне віруванє. Етн. Зб. XV, 135.** [Ф., 1907: 263].

Окреме місце у мікротекстах лексикографічного збірника займає тема потойбіччя, котра, зважаючи на свою актуальність, була широко потрактованою респондентами. Див. [23]. У паремійному корпусі натрапляємо на примівку, котра синтезувала християнський та дохристиянський релігійний досвід респондентів, що втілюлося у віруваннях, згідно з якими „свята землі” не приймає, а „викидає” (як експлікує примівку в коментарі упорядник) найбільших грішників. Такими грішниками слід вважати, згідно з коментарем, новозавітніх персонажів Пилата, Юду: **Земля. 5. Бодай го сьвѣта земльи не приймила! (Наг.). Народне віруванє, що занадто великих грішників (прим. Пилата, Юду) сама земля викидає з могили. Пор. Слав. I, 112; Wand. I, Erde 61.** [Ф., 1907: 179].

Паремія: **Біда. 83. Вилізь бідо з біди! (Сор.).** Двояке значінє: а) пародія екзорцизму, отже щось подібне до євангельського: “повелѣваю ти, душе нечистий, изыди изъ нея”, або б) жартлива апострофа до якогось бідлахи, що рятував ся зі свого нещастя. В першій разі „бідо” значило би стілько, що „чорте” (в тім значіню се слово уживає ся дуже часто, див. висше ч. 11, 15) а в другім значило би бідного чоловіка або загалом чоловіка, до якого обертають ся з певним співчутєм змішаним з маловажаєнем. [Ф., 1901: 43] – має подвійне потрактування у притекстових коментарях. Упорядник припускає, що це може бути „пародія екзорцизму”. На приклад екзорцизму ми натрапляємо у євангелії від Марка: „Глаголаше ко ѣмѣ: изыди душе нечистый ѿ челоуѣка” (Бач.) „(Речє бо іому: Вийди,

душе нечистий з чоловіка)" (К. – П.), „Бо сказав він йому: „Вийди, душе нечистий, із людини!" (О.), „Бо він сказав до нього: „Вийди, нечистий душе, з цього чоловіка!" (Х.), „Бо він говорив йому: Нечистий духу, вийди з людини!" (Т.) [Мк 5:8]. Щоправда, згідно з іншим потрактуванням, йдеться про фамільярне звертання до адресата – „жартлива апострофа”.

1.3. Старохристиянський духовний роман: „Повість про Варлаама та Йосафата”. У паремійному корпусі „Галицько-руських народних приповідок” Івана Франка натрапляємо на 3 мікротексти, котрі упорядник поодинокі ідентифікує як такі, що стосуються відомих пасажів старохристиянського духовного роману про Варлаама та Йосафата: **Бог.** 88. *Бог не трубить, коли чоловіка губить. (Льк.). Знач. не упереджує чоловіка, зсилає загибель несподівано. Сам незвичайний зворот „Бог не трубить” чи на відгомін звісної притчі про смертну трубу, оповіданої в старохристиянській повісті про Варлаама і Йосафата і дуже популярній у нас особливо від XVII в.? Див. Ном. 54. [Ф., 1901: 70]; **Смерть.** 70. *Смерть не трубить, коли губить. (Явор., Мик. н. Дн.). Смерть не заповідає себе наперед, приходить не раз несподівано. Пор. Wahl. II, 26. [Ф., 1909: 128].**

У розвідці „Варлаам і Йосаф (старохристиянський духовний роман і його літературна історія)” дослідник зазначає, що для його сучасників „роман сей став далеко менше звісний ширшій публиці, ніж був давнійше” [24: 8]. Особливої популярності християнізована переробка легенди про Будду набула в середньовічній літературі. Щодо синтезу мовних впливів на пам’яку, то Івана Франко писав: „Ті впливи грецької традиції літературної, на ґрунті християнським вчасно вже скомбінували ся з впливами орієнтальними” [Ibid: 6].

Означений роман вміщує низку сюжетних ліній, трансформованих в окремі притчі. Мікротекст однієї з-поміж відібраних паремій упорядник ідентифікує як суголосний „Притчі про пташника і зловленого пташка”: **Жалувати.** 5. *Не жалуй того, що ся не верне. (Луч.). Прастарий афоризм, висловлений іще в Варлаамовій притчі про пташника і зловленого пташка. [Ф., 1907: 95].* Обізнаність Івана Франка щодо цієї теми є результатом ґрунтовних студій. Йдеться про німецькомовну магістерську дисертацію Івана Франка „Über Barlaam und Josaphat und die Einhornparabel” („Про Варлаама і Йосафата та притчу про однорога”) на здобуття наукового ступеня, котру він захистив у Відні. Рукопис зберігають у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка (ф. 3, № 521, автограф, 59 арк.).

2. Особливості метамови притекстового коментаря

У коментарях до відібраних примівок, які містять сентенції біблійного походження в їхніх численних варіативних реалізаціях, упорядник, як правило, подає власну інтерпретацію того чи іншого мікротексту. Частина паремій (15 мікротекстів) супроводжується лише загальними потрактуваннями упорядника й не містять згадки про належність до довколабіблійної літератури. Інша ж частина виокремлених паремій (13 мікротекстів) супроводжуються коментарем, в якому означено їхню безпосередню чи опосередковану належність до релігійної літератури.

3-поміж проаналізованих, лише у притекстових коментарях до 6 паремій Іван Франко зазначає про їхню подібність до текстів довколабіблійної літератури: „з якогось писаного жерела в роді популярного у нас **“Хожденія Богородици по мукамъ”:** **Брехливий.** 1. *Брехливому по смерти язык шилами колют. (Дрог.). Взято з якогось оповідання про кари, які по смерти ждуть зрішників, у дальшій лінії з якогось писаного жерела в роді популярного у нас **“Хожденія Богородици по мукамъ”** [Ф., 1901: 124]; „на подібний звичай натякаєть ся в апокрифічнім Діянію ап. Томи”: **Викалатати.** 1.*

Ледво-м викалатав у нього, що ми сі належыло. (Наг.). Знач. ледво випросив, виходив, видобув. Мабуть натяк на давній звичай калатати, робити стукіт та крик перед домою неоплатного довжника, доки не віддасть довгу. На подібний звичай натякаєть ся в апокрифічній Діяній ап. Томи (див. Памятки III, 109). [Ф., 1901: 172]; „**відгомін звісної притчі про смертну трубу, оповіданої в старохристиянській повісті про Варлаама і Йосафата**”: **Бог**. 88. Бог не трубить, коли чоловіка губить. (Льк.). Знач. не упереджує чоловіка, зсилає загибель несподівано. Сам незвичайний зворот „Бог не трубить” чи на відгомін звісної притчі про смертну трубу, оповіданої в старохристиянській повісті про Варлаама і Йосафата і дуже популярній у нас особливо від XVII в.? Див. Ном. 54. [Ф., 1901: 70]; „**прастарий афоризм, висловлений іще в Варлаамовій притчі**”: **Жалувати**. 5. Не жалуй того, що ся не верне. (Луч.). Прастарий афоризм, висловлений іще в Варлаамовій притчі про пташника і зловленого пташка. [Ф., 1907: 95]; „**оперта на підставі легенди про Соломона**”: **Годувати**. 13. Єден другого годуй! (Наг.). Допмагай один одному у всякому ділі. Приказка уживана жартливо, бо до їди звичайно чоловік не потребує помочи другого. Оперта на підставі легенди про Соломона, що так порадив гостям, яким його батько подавав сяжневі ложки, та ще й попривязував до рук. Пор. Етн. Зб. XII, ч. 44. [Ф., 1905: 376]; виокремлюємо паремію з гумористичним змістом: „**натяк на народне оповіданє**”: **Саламон**. 2. Премудрий Саламон песе 2-о важит (Наг.). Натяк на народне оповіданє про Соломона, що важив жіночий розум на вагу песького лайна й орік, що лайно важкйше. [Ф., 1909: 56].

У коментарі до 3-х паремій є згадка про біблійних персонажів старозавітної чи новозавітної історії: „**легендарний Вічний Жид**”: **Земля**. 6. Бодай місця на землі не найшов! (Наг.). Щоб весь вік ходив блудом, як легендарний Вічний Жид, про якого оповідання живуть також в устах нашого народа. [Ф., 1907: 180]; „**Мойсей**”: **Господь**. 55. Дивен еси Господи! (Ходов.). Окрик на вид чогось незвичайного. Оповідають, що раз Мойсей просив Бога, щоб показав ся йому лицем до лица. Господь каже: Не годить ся тобі бачити мене лицем до лица. Але Мойсей усе настає. Тоді Господь нарешиці показав ся йому на хвилю, а потім питає його: А що, як я тобі видав ся? А Мойсей каже: Дивен еси Господи. – Егеж, – каже Господи, – але ти будеш іще дивнійший! І дав йому роги на лобі. [Ф., 1905: 435]; „**Христос**”: **Гній**. 5. Гній лежить, а Бог долю держит. (Гнідк.). Гній тут у значіно лінивого, непорядного, ледачого чоловіка, якому нераз у життю щастить ся. Стилїзація проповідки натякає на звісну легенду про те, як Христос, бачучи лінивого неробу, що лежав під грушею і ждав, аж йому грушка впаде сама в рот, судив йому роботу та слухняну дівчину за жінку. Ет. зб. XIII, ч. 108. [Ф., 1905: 389], чи представника певної суспільно-політичної течії: „**фарисея**”: **Жалувати**. 1. Жалує го як вовк віці. І жалуючи з їдає. Про фарисея, що ніби то жалуючи губить чоловіка. [Ф. 1907: 94].

Два мікротексти паремій містять згадку про новозавітний жанр Святого Письма – **євангеліє**: **Кість, кістка**. 12. Кості, кості, прийдіт до мене в гості. (Дрог.). Приказка взята з оповіданя про пняного чоловіка, що йдучи з коршми о півночі через кладовище здивав мертвецький череп і копнувши його ногою крикнув: Кості, кості, прийдіт до мене в гості! Другого дня мрець прийшов і попросив їсти. Жінка того чоловіка власне пекла хліб і поклала йому один бохонець; він проковтнув і зажадав більше; ззів усіх 12. Коли вже кінчив, чоловік догадав ся і дав йому картку видерту з євангелія. Мрець з'їв і се і сказав: Се ти добре видумав, а то я був би й тебе самого ззів. Пор. анальоґічне віруванє. Етн. Зб. XV, 135. [Ф., 1907: 263]; **Біда**. 83. Вилізь бідо з біди! (Сор.). Двояке значіне: а) пародія екзорцизму, отже щось подібне до євангельського: „повелѣваю ти, душе нечистий, изыди изъ нея”, або б) жартлива апострофа до якогось бідлаха, що рятував ся зі свого

нещастя. В першій разі „бідно” значило би стільки, що „чорте” (в тім значінню се слово уживає ся дуже часто, див. висше ч. 11, 15) а в другім значило би бідного чоловіка або загалом чоловіка, до якого обертають ся з певним співчутєм змішаним з маловажаєнєм. [Ф., 1901: 43].

У поодинокій паремії упорядник обмежується лише загальними тлумаченнями, як-от: „**основне правило християнської моралі**”: **Чинити**. 1. Не чини другому, що тобі не мило. (Льв.). Основне правило християнської моралі. Пор. E. Rot. 437; Нос. Доповн. 113; Даль I, 166; Тимош. 236; Adalb. Сзуніс 9. [Ф. 1910: 308].

Витлумачуючи паремію: **Бідний**. 4. Бідний см: утік мені розум з хати. (Карлів). Тоді чоловік найбідніший, коли розуму не стає. Та сама думка в Талмуді: „Той тільки бідний, кому не стає доброго розуму”; подібне у Греків: *Ἔστι πενία αὐτῆ σαφῆς, τὸ δεόμενον τινος μὴ ἔχειν χρεῖσθαι* (Се справді сама бідність – мати те, чого треба, а не вміти користувати ся ним – у Ксенофонта), див. Wahl I, стор. 165; пор. Ном. 1569. [Ф. 1901: 53], упорядник пов’язує її з юдейським „усним законом” чи в іншому потрактуванні „коментуванням закону” – Талмудом (своєрідним кодексом релігійно-юридичних правил, що регламентують життя гебрейської етнокультурної спільноти) та цитує античну літературу – Ксенофонта.

Висновки. Вивчення паремійного корпусу “Галицько-руські народні приповідки” Івана Франка належить до пріоритетних завдань українського мовознавства. Опрацювання лексикографічного збірника дозволило виявити чималий пласт паремійного матеріалу, який містить у собі фрагменти текстів довколабіблійної літератури. У статті для аналізу використали 28 паремій, що стосуються довколабіблійної літератури. Відібрані мікротексти розташовані в 23 тематичних групах.

Лексикографічна праця Івана Франка, що побудована за тогочасними лексикографічними канонами, вирізняється низкою особливостей, де перманентно важливими є притекстові коментарі, якими супроводжує упорядник примівки. Безперечно, коментування упорядника здебільшого відображає його власне потрактування чи поодинокі бачення респондентів. Значна частина приповідок (13 мікротекстів) містить коментар, де означено їхню безпосередню чи опосередковану належність до довколабіблійної літератури.

Лексикографічна праця „Галицько-руські народні приповідки” Івана Франка містить ще чимало пластів мало вивченого матеріалу. Саме це є підставою для подальшого вивчення паремійного корпусу, котрий був для свого часу новим словом в царині лексикографічного препарування зібраного матеріалу й таким залишається дотепер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Апокрифи і легенди з українських рукописів. / Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. – Т. II. Апокрифи новозавітні. А. Апокрифічні євангелія: Репринт видання 1899 року. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2006. – 532 с.

2. Апокрифи і легенди з українських рукописів. / Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. – Т. III. Апокрифи новозавітні. Б. Апокрифічні діяння апостолів: Репринт видання 1906 року. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2006. – 600 с.

3. Апокрифи і легенди з українських рукописів. / Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. – Т. IV. Апокрифи есхатологічні. Б. Апокрифічні діяння апостолів :

Репринт видання 1902 року. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2006. – 456 с.

4. Апокрифы древних христиан. (Перевод и исследование И. С. Свенцицкой и М. К. Трофимовой). – Москва : Сфера, 2006. – 304 с.

5. *Бабич Н.* Богословський стиль української мови в контексті стилістичної науки / Надія Бабич. – Чернівці : Букрек, 2009. – 214 с.

6. Библиологический словарь / сост. протоиерей А. Мень. – В 3-х тт. – Т. 1 (А–И). – Москва : Фонд имени Александра Меня, 2002. – 603 [іл.].

7. *Гусейнов А. А.* Социальная природа справедливости / А. А. Гусейнов. – Москва : Изд-во МГУ, 1974. – 156 с.

8. Электронная еврейская энциклопедия: [Электронный ресурс] <http://www.eleven.co.il>.

9. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – / упорядн. : В. В. Жайворонок. – Київ : Довіра, 2006. – 703 с.

10. Католическая энциклопедия. – В 5-и т. – Т. II (И – Л). – Москва : Издательство Францисканцев, 2005. – 1818 с.

11. *Коваль А. П.* Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові / Алла Коваль. – Київ: Либідь, 2001. – 312 с.

12. *Мельник Я.* Іван Франко й Biblia аросуґра / Ярослава Мельник. – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2006 – 512 с.

13. *Мельник Я.* Апокрифічний код українського письменства / Ярослава Мельник. – Львів : Видавництво УКУ, 2017. – 376 с. – (Серія „Київське християнство”, т. 7).

14. *Полищук Н.* Трансформація Агасфера у європейській літературі XIX – XX століть : Монографія / Надія Поліщук. – Львів : ПАІС, 2011. – 224 с.

15. Slovar knizhnikov i knizhnosti Drevnej Rusi (XI – pervaya polovina XIV v.). – / otv. red. D. S. Lihachev. – V 2-h t. – Т. 1. – Leningrad, 1987. – 493 s.

16. *Скаб М.* Вплив Біблії на українську мову: обшир, аспекти та основні проблеми їх вивчення / Марія Скаб // Науковий вісник Чернівецького університету. – Випуск 772. Романо-слов'янський дискурс, 2016. – С. 13–20.

17. Софія-Логос. Словник / упорядн. : С Аверинцев. – 2-е вид. – Київ : Дух і Літера, 2004. – 640 с.

18. *Тимошик Г.* Рецепт біблійної пропріальної лексики у творчості Івана Франка / Галина Тимошик // Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.). Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. С. 121 – 140.

19. *Тимошик Г.* „Ісус є Христос, Божий син”: новозавітна містерія крізь призму мовних візій „Галицько-руських народних приповідок” Івана Франка / Галина Тимошик // Міфологія і фольклор. – № 1 – 2. – 2016. – С. 90 – 106.

20. *Тимошик Г.* Паремії зі святописемними антропонімами в лексикографічному збірнику „Галицько-руські народні приповідки” Івана Франка / Галина Тимошик // Słowiańska frazeologia gwarowa. Biblioteka „LingVariów” / Pod redakcją Macieja Raka i Kazimierza Sikory. – Kraków, 2016. – Т. 23. – С. 157 – 182.

21. *Тимошик Г.* Найменування ангелів у мікротекстах „Галицько-руських народних приповідок” Івана Франка / Галина Тимошик // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Зб. наук. пр. Вип. 21. Ареалогія й ономастика / Відп. ред. І. В. Сабадош. – Ужгород, 2016. – С. 263–267.

22. *Тимошик Г.* Вшанування Богородиці в українському мовно-культурному вимірі (на матеріалі лексикографічного збірника Івана Франка „Галицько-руські народні приповідки“) / Галина Тимошик // Записки Наукового товариства Шевченка. Т. ССLXIX. – Праці Філологічної секції. – Львів, 2016. – С. 459–491.

23. *Тимошик Г.* „Увидимо сі на Сафатові долині“: означення потойбіччя крізь призму есхатологічних образів у мікротекстах „Галицько-руських народних приповідок“ Івана Франка / Галина Тимошик // Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць. – Вип. 772. Романо-слов'янський дискурс. – Чернівці: Видавничий дім „Родовід“, 2016. – С. 143 – 147.

24. *Др. Франко І.* Варлаам і Йосаф (старохристиянський духовний роман і його літературна історія) / Др. Іван Франко // Записки наукового товариства імені Шевченка. – впорядкував М. Грушевський. – 1895. – Т. VIII. – Кн. 4. – 28 с.

25. *Sweeney M. A., Cotter D. W.* Twelve Prophets. – Vol. I. Hosea, Joel, Amos, Obadiah, Jonah. – David W. Cotter, editor. – Collegeville, Minn : Liturgical, 2000. – 376 p. – (Berit olam. Studies in Hebrew Narrative & Poetry).

REFERENCES

1. Apokryfy i legendy z ukrainskykh rukopysiv. / Zibrav, uporiadkuvav i poiasnyv dr. Ivan Franko. – Т. II. Apokryfy novozavitni. A. Apokryfichni yevanheliia: Reprint vydannia 1899 roku. – Lviv : Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2006. – 532 s.
2. Apokryfy i legendy z ukrainskykh rukopysiv. / Zibrav, uporiadkuvav i poiasnyv dr. Ivan Franko. – Т. III. Apokryfy novozavitni. B. Apokryfichni diiannia apostoliv: Reprint vydannia 1906 roku. – Lviv : Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2006. – 600 s.
3. Apokryfy i legendy z ukrainskykh rukopysiv. / Zibrav, uporiadkuvav i poiasnyv dr. Ivan Franko. – Т. IV. Apokryfy eskhatolohichni. B. Apokryfichni diiannia apostoliv : Reprint vydannia 1902 roku. – Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2006. – 456 s.
4. Apokryfy drevnykh khrystyan. (Perevod y yssledovanye Y. S. Sventsytskoi y M. K. Trofymovoi). – Moskva : Sfera, 2006. – 304 s.
5. Babych N. Bohoslovskiy styl ukrainskoi movy v konteksti stylistychnoi nauky / Nadiia Babych. – Chernivtsi : Bukrek, 2009. – 214 s.
6. Byblyolohychesky slovar / sost. protoyerei A. Men. – V 3-kh tt. – Т. 1 (A – Y). – Moskva : Fond ymeny Aleksandra Menia, 2002. – 603 [il.].
7. *Huseinov A. A.* Sotsyalnaia pryroda spravedlyvosty / A. A. Huseinov. – Moskva : Yzdatelstvo MHU, 1974. – 156 s.
8. Электроннаіа евреіскаіа ентыклопедія: [Електронныіа ресурс] <http://www.eleven.co.il>.
9. Znaky ukrainskoi etnokultury: Slovnyk-dovidnyk. – / uporiadn. : V. V. Zhaivoronok. – Kyiv : Dovira, 2006. – 703 s.
10. Katolycheskaia entsyklopedyia. – V 5-y t. – Т. II (Y – L). – Moskva : Yzdatelstvo Frantsyskantsev, 2005. – 1818 s.
11. *Koval A. P.* Spochatku bulo Slovo: Krylati vyslovy bibliinoho pokhodzhennia v ukrainskii movi / Alla Koval. – Kyiv: Lybid, 2001. – 312 s.
12. *Melnyk Ya.* Ivan Franko y Biblia apocrypha / Yaroslava Melnyk. – Lviv : Vydavnytstvo Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu, 2006 – 512 s.
13. *Melnyk Ya.* Apokryfichni kod ukrainskoho pysmenstva / Yaroslava Melnyk. – Lviv : Vydavnytstvo UKU, 2017. – 376 s. – (Serii „Kyivske khrystyanstvo“, t. 7).

14. Polishchuk N. Transformatsiia Ahasfera u yevropeiskii literaturi KhIKh – KhKh stolit : Monohrafiia / Nadiia Polishchuk. – Lviv : PAIS, 2011. – 224 s.

15. Slovar knizhnikov i knizhnosti Drevnej Rusi (HI – pervaya polovina XIV v.). – / otv. red. D. S. Lihachev. – V 2-h t. – T. 1. – Leningrad, 1987. – 493 s.

16. Skab M. Vplyv Biblii na ukrainsku movu: obshyr, aspekty ta osnovni problemy yikh vyvchennia / Mariia Skab // Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. – Vypusk 772. Romano-slovianskyi dyskurs, 2016. – S. 13–20.

17. Sofiia-Lohos. Slovnyk / uporiadn. : S Averyntsev. – 2-e vyd. – Kyiv : Dukh i Litera, 2004. – 640 s.

18. Tymoshyk H. Retseptsii bibliinoi propriialnoi leksyky u tvorchosti Ivana Franka / Halyna Tymoshyk // Ivan Franko: dukh, nauka, dumka, volia. Materialy Mizhnarodnoho naukovooho kongresu, prysviachenoho 150-richchiu vid dnia narodzhennia Ivana Franka (Lviv, 27 veresnia – 1 zhovtnia 2006 r.). Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2010. S. 121 – 140.

19. Tymoshyk H. „Isus ye Khrystos, Bozhyi syn”: novozavitna misteriiia kriz pryzmu movnykh vizii „Halytsko-ruskykh narodnykh prypovidok” Ivana Franka / Halyna Tymoshyk // Mifolohiia i folklor. – № 1 – 2. – 2016. – S. 90–106.

20. Tymoshyk H. Paremii zi sviatopysemnymy antroponimamy v leksykohrafichnomu zbirnyku „Halytsko-ruski narodni prypovidky” Ivana Franka / Halyna Tymoshyk // Słowiańska frazeologia gwarowa. Biblioteka „LingVariów” / Rod redakcją Macieja Raka i Kazimierza Sikory. – Kraków, 2016. – T. 23. – S. 157 – 182.

21. Tymoshyk H. Naimenuvannia anheliv u mikrotekstakh „Halytsko-ruskykh narodnykh prypovidok” Ivana Franka / Halyna Tymoshyk // Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva. Zb. nauk. pr. Vyp. 21. Arealohiia y onomastyka / Vidp. red. I.V. Sabadosh. – Uzhhorod, 2016. – S. 263–267.

22. Tymoshyk H. Vshanuvannia Bohorodytsi v ukrainskomu movno-kulturnomu vymiri (na materiali leksykohrafichnoho zbirnyka Ivana Franka „Halytsko-ruski narodni prypovidky”) / Halyna Tymoshyk // Zapysky Naukovoho tovarystva Shevchenka. T. CCLXIX. – Pratsi Filolohichnoi sektsii. – Lviv, 2016. – S. 459–491.

23. Tymoshyk H. „Uvydymo si na Safatovi dolyni”: oznachennia potoiibichchia kriz pryzmu eskhatolohichnykh obraziv u mikrotekstakh „Halytsko-ruskykh narodnykh prypovidok” Ivana Franka / Halyna Tymoshyk // Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu : Zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 772. Romano-slovianskyi dyskurs. – Chernivtsi: Vydavnychiy dim „Rodovid”, 2016. – S. 143 – 147.

24. Dr. Franko I. Varlaam i Yosaf (starokhrystyianskyi dukhovnyi roman i yeho literaturna istoriia) / Dr. Ivan Franko // Zapysky naukovoho tovarystva imeny Shevchenka. – vporiadkuvav M. Hrushevskyi. – 1895. – T. VIII. – Kn. 4. – 28 s.

25. *Sweeney M. A., Cotter D. W.* Twelve Prophets. – Vol. I. Hosea, Joel, Amos, Obadiah, Jonah. – David W. Cotter, editor. – Collegeville, Minn : Liturgical, 2000. – 376 p. – (Berit olam. Studies in Hebrew Narrative & Poetry).

ПЕРЕКЛАДИ СВЯТОГО ПИСЬМА

Бач. 1903 – Новый Заветъ Господа нашего Иисуса Христа въ языцѣхъ церковно-словенскомъ съ переводомъ на языкъ народно рускій О. Александра Бачинскаго. – Львѣв: Накладомъ издавництва Библиотеки богословскои. Типографія Ставропигійскаго Института, 1903. – 992 с.

Б 1903 – Святе Письмо Старого и Нового Завѣта съ поясненями Д-ра Іоанна Бартошевского. В 7-и т. Т. III. Львѡвъ : Накладомъ Выдавництва “Библиотеки богословской”. 1903. 1096 с.

Б 1904(1) – Святе Письмо Старого и Нового Завѣта съ поясненями Д-ра Іоанна Бартошевского. В 7-и т. Т. IV. Львѡвъ : Накладомъ Выдавництва “Библиотеки богословской”. 1904. 731 с.

Б. 1904(2) – Святе Письмо Старого и Нового Завѣта съ поясненями Д-ра Іоанна Бартошевского. В 7-и т. Т. V. Львѡвъ : Накладомъ Выдавництва “Библиотеки богословской”. 1904. 1118 с.

(К.–Н.–Л.–П.) – Святе Письмо Старого і Нового Завіту мовою русько-українською. Переклад П. Куліша, І. Нечуя-Левицького та І. Пулюя. Союз біблійних товариств, Нью Йорк, Лондон. репринт. 1991. 825 + 249 с.

(О.) – Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньосврейської й грецької на українську наново перекладена. Переклад Івана Огієнка. Druckhaus Gummersbach, West-Germany, 1988. 1523 с.

(Т.) – Біблія. Книги Святого Письма Старого та Нового Завіту / переклад іером. о. Рафаїла (Романа) Туркопяка. 4-й повний переклад з давньогр. 2-е вид. Київ: Українське біблійне товариство, 2013. 1214 с.

(Х.) – Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами. Переклад Івана Хоменка. United Bible Societies, 1990. 1070 + 324 с.

ДЖЕРЕЛА

Етн. зб. Т. XII – Етнографічний збірник. Галицько-руські народні легенди. – / Зібрав Володимир Гнатюк. Т. XII. – Львів : З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1902. – 215 с.

Ф. 1901 – Галицько-руські народні приповідки / зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Львів, 1901. Т. I. Вип. 1 (А – Відати). VIII + 200 с.

Ф. 1905 – Галицько-руські народні приповідки / зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Львів, 1905. Т. I. Вип. 2 (Відати – Діти). XXV + С. 201 – 600.

Ф. 1907 – Галицько-руські народні приповідки / зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Львів, 1907. Т. II. Вип. 1 (Діти – Кпити). 300 с.

Ф. 1908 – Галицько-руські народні приповідки / зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Львів, 1908. Т. II. Вип. 2 (Кравець – Пять). X + С. 301 – 612.

Ф. 1909 – Галицько-руські народні приповідки / зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Львів, 1909. Т. III. Вип. 1 (Рабунок – Час). 300 с.

Ф. 1910 – Галицько-руські народні приповідки / зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Львів, 1901. Т. III. Вип. 2 (Час – Ячмінь). IX + С. 301 – 541.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ²

Бергом. – Бергомет, містечко на Буковині.

Гнідк. – Михайло Гнідковський.

² Збережено авторську орфографію Івана Франка, упорядника видання «Галицько-руські народні приповідки».

Дрог. – Дрогобич, місто дрогибицького пов.
Ільк. – Григор Ількевич.
Луч. – Др. Володимир Лучаківський.
Льв. – Львів.
Мик. н. Дн. – Миколаїв над Дністром, містечко жидачівського пов.
Наг. – Нагуєвичі, село дрогибицького пов.
Сор. – Сороки, село львівського пов.
Ходов., ймовірно Ходор. – Ходорів, містечко бобрецького пов.
Цен. – Ценів, село коломийського пов.
Явор. – Яворів, містечко яворівського пов.

*Стаття надійшла до редколегії 20. 04. 2018
доопрацьована 35. 06. 2018
прийнята до друку 10. 08. 2018*

**DEUTEROCANONICAL AND APOCRYPHAL LITERATURE
IN THE MICROTTEXTS OF “THE GALICIAN-RUTHENIAN FOLK PROVERBS” BY IVAN
FRANKO**

Halyna Tymoshyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of the Ukrainian applied linguistics,
1, Universytetska Str., 79602, Lviv, Ukraine
phone: (80 32) 2394355
e-mail: halyna.tymoshyk@gmail.com*

The article examines the microtexts of the paremias in the lexicographic collection „The Galician-Ruthenian folk proverbs” by Ivan Franko containing references to deuterocanonical and apocryphal literature. Modern Biblical studies distinguish a set of texts called deuterocanonical books which have not been included into the Holy Scripture canon. They have become a significant segment of the Biblical literature and have been differently treated and used in the religious praxis of the representatives of different denominations. The library of the Holy Scripture texts of the Old and the New Testament canons led to the appearance of an extensive corpus of apocryphal literature having various embodiments across different coordinates of all existing ethno-cultural communities of the European area. Having influenced the Ukrainian language landscape, such literature has entered various aspects of the native speakers’ language practice.

Some fragments of the Biblical and the related literature have come into usage and become popular in the speech practice of the representatives of a certain ethno-cultural community. Existing outside the deuterocanonical or apocryphal texts, they have undergone additional elucidation, and sometimes new interpretation. Numerous citations of this literature have entered the corpus of paremias of Ukrainian and other European languages through frequent usage in the process of communication. The article analyses the microtexts of the paremias in the lexicographical collection „The Galician-Ruthenian folk proverbs” by Ivan Franko containing the fragments of deuterocanonical literature and apocrypha which have arisen on the basis of the Old Testament and the New Testament canon. Altogether, there have been selected 34 paremias from 19 dictionary entries.

Key words: Holy Scripture, Holy Scripture text, Biblical text, Bible related literature, deuterocanonical literature, apocryphal literature, Old Testament, New Testament, Old Testament text, New Testament text, text commentary, folk Bible, proverb/paremia, microtext of a proverb/paremia.